

אפשרות להחזיר את ההתרחשויות לאחור, למקורן. הסיפור האפוקליפטי מסתיים בתמונה מאקאברית ואירונית, של המוני אדם, היוצאים לפנות בוקר מבין הבתים ההרוסים והמדורות, שמחים כי נתגלה מאגר עצום של נפט במקומות רבים בישראל. וזוהי, כביכול, הגאולה.

כל דור של צעירים, ואנו רואים זאת בכל גסיון חדש לתגובה פאציפיסטית, וכחלק מן ההלם שלאחר כל מלחמה או תקופת התשה ממושכת בגבולות — כל דור צעיר נוטה לחשוב ששורשי הסיכסוך הערבי-ישראלי נולדו ב-1973, או ב-1967, או ב-1956 או ב-1948, או אולי אפילו לאחר השואה. לכן חשוב לחקור ולראות מ היה בעבר, אף כי ההתחקות אחר השורשים עלולה גם לייאש בהביאה לפאטאליזם מסויים. הגישה שלי, במחקרי, העתיד להיקרא בשם "צל הפרדסים והר-געש", אינה רק ניתוח ספרותי, או רק תיאור היסטורי, אלא מיתודה כוללת, המנסה לראות את ההיסטוריה הנפשית של יחסינו אל הערבים מסוף המאה הקודמת ועד תקופתנו, ואת תחושות המלחמה והמצור, על פי השתקפויותיהן הספרותיות; וזאת מתוך הנחה, שבספרות בא לידי ביטוי הריתמוס האמיתי של המציאות האנושית, אשר קשה להבחין בו לעיתים מבעד למחקרי ההיסטוריה, ספרי זכרונות, כרכי דוקומנטאציה, ויכוחים פוליטיים או ניתוחים פורמאליסטיים של טכסטים ספרותיים.

קיימת בישראל דילמה חינוכית קשה. אם אתה חוזר לאותו מישור ערכי, אשר איפיון את תקופת העליות הראשונות לארץ-ישראל (דוגמת הפאתוס הברברי), ואשר התפורר עם דור 1948, ואם אתה מתנך לאור ערכים, וביניהם לכך שהמצור אינו נצחי, וכי יבוא שלום, והערבים יקבלו אותנו כי אנו מביאים ברכה למזרח התיכון, וכי הציונות ואחוות-העמים עתידות ללכת יד ביד, ועוד כהנה וכהנה ערכים, הרחוקים מהגשמה מיידית — אז אתה צבוע, או נאיבי וטיפש. שהרי המציאות טופחת על פניך שנה אחרי שנה ומלחמה אחרי מלחמה.

אך מצד שני, אם בכתיבתך, בחייך, ובהבנתך את התקופה וספרותה — אתה נעשה ריאליסט, אתה הולך אחר צד אחד, בולט וטראגי, בתחושתו החריפה של ברנר, אבל אינך תופש את כולו, את הרגשת האין-ברירה שלו, שהיא חזקה אפילו מן האמונה בכוחה של האידאה לשנות את המציאות, ועם זאת אינה מביאה לפאטאליזם. וכך, הסכנה היא שכאשר אתה נעשה ריאליסט בישראל, אתה נעשה פראגמאטיסט, מאבד את המתח המפרה שבין ערכים ומציאות, ובסופו של דבר מוצא את עצמך פאטאליסט. אתה מבין מה קורה סביבך, ורואה את המצב מפרספקטיבה נכונה, ותופש ששורשיו של הסכסוך עמוקים ביותר — ואז, מרוב ריאליזם ושפיות-דעת, אתה חדל להאמין ביכולת שלך לשנות את המציאות, ואתה שוקע בפאטאליזם, שהוא אולי סוג מסויים של ליבאנטיניות, ועלול להשתלב באיזור בצורה הגרועה ביותר שיכולה להיות.

הסכנה הרבה ביותר היא כי בתהליך ההתפכחות הנמשך והולך יחול אצלנו, הישראלים, אובדן מוחלט של האמונה, כי יש קשר בין מעשינו הטובים והרעים, לבין עמדת הערבים כלפינו, ורצונם בברית שלום עמנו.

ה ע ר ות

1. יצחק אורפז: "נמלים". עם עובד. תל-אביב. 1968.
2. בנימין תמוז: "תחרות שחיה". בקובץ "סיפור אנטון ה-ארמני". מחברות לספרות. 1964. הסיפור "תחרות שחיה" נדפס לראשונה ב"לוח הארץ", 1951/52.
3. בנימין תמוז: "הפרדס". הוצאת הקיבוץ המאוחד. 1972.
4. See: Yonatan Ratosh: The Canaanite Outlook From: Unease in Ion. Quadrangle. 1974.
5. יוסף מונדי: "זה מסתובב". הוצאת "עכשיו". 1976. עמ' 54.
6. שם. עמ' 47.
7. שם. עמ' 57.
8. ראה: "פורצים ונצורים" "קשת". קיץ 1968.
9. איתמר יעוץ-קסט: "על התפיסה הניאו-יהודית בתחומי ה-ספרות והאמנות". הוצאת עקד. 1974.
10. אברהם פסקא: "אודיסיאה '67". ספרית פועלים. 1973. עמ' 5.
11. עמוס שפירא: "בחזרה לדמותו של דור". ידיעות אחרונות. 5.11.1973.
12. יצחק בן-נר: "שקיעה כפרית". סיפורים. הוצאת עם עובד. תל-אביב. 1976. עמ' 62.
13. שם. עמ' 181.
14. יצחק בן-נר: "אחרי הגשם". סיפור. "הארץ". 20.4.76.